BOSHLANG‘ICH TA’LIMDA
MATN USTIDA ISHLASHGA QO‘YILADIGAN METODIK TALABLAR

Nuradilova Aselxan Dilshodxo‘ja qizi,
Nizomiy nomidagi O‘zMPU “Boshlang‘ich ta’lim nazariyasi va metodikasi” kafedrasi v.b. dotsenti, p.f.f.d. (PhD)
Jumayeva Feruza Avlonazar qizi,
Nizomiy nomidagi O‘zMPU Ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi yo‘nalishi (Boshlang‘ich ta’lim) 1-bosqich magistranti, feruzaj34@gmail.com

Annotatsiya: *Mazkur maqolada boshlang‘ich sinf ona tili va o‘qish mashg‘ulotlarida matn bilan ishlashga oid metodik yondashuvlar ilmiy hamda nazariy asosda yoritiladi. Unda matnni saralash mezonlari, o‘quvchilarda nutqiy kompetensiyani rivojlantirish bosqichlari, shuningdek, zamonaviy interfaol usullarning dars samaradorligiga ko‘rsatadigan ta’siri tegishli manbalar asosida tahlil etilgan. Shuningdek, matn ustida ishlash bosqichlarining ta’lim jarayonidagi ahamiyati, matnni tahlil qilishning zamonaviy yondashuvlari hamda uning natijadorlik ko‘rsatkichlari ham yoritib berilgan.*

Kalit so‘zlar: *matn, ona tili, o‘qish savodxonligi, metodik talab, nutqiy kompetensiya, interfaol metodlar, 4K modeli, PIRLS.*

Методические требования к текстам на уроках радного языка в начальной школе

Нурадилова Аселхан Дилшодхужа кызы,
и.о. доцента кафедры “Теория и методика начального образования” государственного педагогического университета имени Низами, PhD по педагогическим наукам.
Жумаева Феруза Авлоназар кызы,
магистрант 1 курса направления “Теория и методика обучения и воспитания (начальное образование)” государственного педагогического университета имени Низами

Аннотация: *В данной статье на научно-теоретической основе освещаются методические подходы к работе с текстом на уроках родного языка и чтения в начальных классах. В ней проанализированы критерии отбора текстов, этапы развития речевой компетентности учащихся, а также влияние современных интерактивных методов на эффективность урока на основе соответствующих источников. Также раскрываются значение этапов работы над текстом в образовательном процессе, современные подходы к анализу текста и показатели его результативности.*

Ключевые слова: *текст, родной язык, читательская грамотность, методические требования, речевая компетенция, интерактивные методы, модель 4К, PIRLS.*

Methodological requirements for texts in primary school native language lessons

Nuradilova Aselxan Dilshodxo‘ja qizi,
Acting Associate Professor of the Department of Theory and Methodology of Primary Education,

Nizami State Pedagogical University, PhD in Pedagogical Sciences.
Jumayeva Feruza Avlonazar qizi,
First-year Master's student in the field of Theory and Methodology of Teaching and Upbringing (Primary Education), Nizami State Pedagogical University.

Abstract: *This article explores the methodological approaches to working with texts in primary school mother tongue and reading lessons on a scientific and theoretical basis. It analyzes the criteria for text selection, the stages of developing students' speech competence, as well as the impact of modern interactive methods on lesson effectiveness based on relevant sources. In addition, the article highlights the importance of the stages of text-based work in the educational process, modern approaches to text analysis, and its effectiveness indicators.*

Keywords: *text, native language, reading literacy, methodological requirements, communicative competence, interactive methods, 4C model, PIRLS.*

Boshlang'ich ta'lim bosqichi o'quvchilarda tilga oid dastlabki bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirishda hal qiluvchi o'rin egallaydi. Aynan shu davrda bolaning nutqiy faolligi, tafakkurining mantiqiyligi, og'zaki va yozma nutqdan foydalanish madaniyati bosqichma-bosqich rivojlanib boradi. Shu jihatdan qaraganda, ona tili fani nafaqat til birliklarini o'rgatish, balki o'quvchini fikrni anglash, qayta ishlash va ifodalashga yo'naltiruvchi muhim ta'limiy vosita sifatida namoyon bo'ladi. Bu fan boshlang'ich sinf o'quvchilarida kommunikativ kompetensiyani shakllantirishda yetakchi ahamiyat kasb etadi.

Boshlang'ich sinf ona tili darslarida matn bilan ishlash o'quvchilarning o'qish savodxonligini rivojlantirishga xizmat qiladigan eng muhim metodik yo'nalishlardan biridir [5]. Matn asosida tashkil etiladigan ta'limiy faoliyat o'quvchiga nafaqat mazmunni tushunish, balki undagi asosiy g'oyani ajratish, hodisalar o'rtasidagi bog'lanishni anglash, fikrni tahlil qilish va mustaqil munosabat bildirish imkonini beradi. Shu bois matn ustida ishlashni puxta metodik asosda tashkil etish darsning sifat va samaradorligini ta'minlashda muhim omillardan biri hisoblanadi.

Boshlang'ich ta'lim jarayonida matn bilan ishlash o'quvchilarning til imkoniyatlarini kengaytiradi, lug'at boyligini faollashtiradi hamda bog'lanishli nutqni shakllantirishga yordam beradi. O'quvchi matn bilan ishlash davomida til hodisalarini alohida qoida sifatida emas, balki real nutqiy vaziyat ichida anglay boshlaydi. Natijada, u so'z va gaplarning vazifasini, mazmuniy munosabatlarni, uslubiy nozikliklarni amaliy faoliyat orqali o'zlashtiradi. Bu esa, o'z navbatida o'qib tushunish, tinglab idrok etish, mantiqiy xulosa chiqarish va fikrni aniq bayon qilish ko'nikmalarining rivojlanishiga zamin yaratadi.

Hozirgi davrda ta'lim mazmunining kompetensiyaviy yondashuv asosida yangilanayotgani boshlang'ich sinf ona tili darslariga ham yangi talablarni qo'ymoqda. Endilikda o'quvchidan faqat tayyor bilimni o'zlashtirish emas, balki uni amaliy vaziyatlarda qo'llash, mustaqil fikrlash, muammoli holatlarga munosabat bildirish va o'z nuqtayi nazarini asoslay olish talab etiladi. Bunday natijaga erishishda matn ustida ishlash jarayonini zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida tashkil etish alohida ahamiyatga ega. Faqat an'anaviy usullar bilan cheklanib qolish ko'pincha o'quvchi faolligini yetarli darajada ta'minlamaydi. Shu sababli interfaol metodlar, ijodiy topshiriqlar, muammoli savollar va differensial yondashuvlardan foydalanish bugungi amaliyotning muhim talabi bo'lib qolmoqda.

Matn ustida ishlash jarayonini ilmiy-metodik jihatdan to'g'ri yo'lga qo'yish o'quvchilar-

ning mustaqil va tanqidiy fikrlashini rivojlantirishda, ularni muloqotga tayyorlashda hamda ijtimoiy hayotda faol ishtirok etishga moslashtirishda katta ahamiyat kasb etadi. Chunki matn tilning eng faol va yaxlit ko‘rinishi bo‘lib, inson aynan matn vositasida borliqni anglaydi, fikrini boshqalarga yetkazadi va turli axborotlarni qabul qiladi. Kundalik hayotda ham, ta’lim jarayonida ham inson turli mazmundagi matnlar bilan uzluksiz to‘qnash keladi. Matn orqali fikr almashadi, xulosa chiqaradi, voqea-hodisalarga baho beradi. Fikrning ravshan, mantiqiy izchil va ta’sirchan ifodalanishi esa ko‘p jihatdan matnning qay darajada puxta tuzilganiga bog‘liq. Shu nuqtayi nazardan, o‘quvchilarda matnni tushunish, tahlil qilish va yaratish ko‘nikmalarini shakllantirish boshlang‘ich ta’limning ustuvor vazifalaridan biri sanaladi.

Matnlar muallifning kommunikativ maqsadi va ifoda yo‘nalishiga qarab turli shakllarda namoyon bo‘ladi. Ularning ayrimlari voqea-hodisalarni ketma-ket bayon qilishga xizmat qilsa, boshqalari muayyan ma’lumotni tushuntirish, predmet yoki holatni tasvirlash, yoxud o‘quvchini ma’lum bir fikrga ishontirish vazifasini bajaradi. Shu jihatdan, odatdamatnlar hikoyaviy, izohli, tavsifiy va argumentativ turlarga ajratiladi. Hikoyaviy matnda voqea va hodisalar izchil bayon qilinadi, izohli matnda esa ma’lum jarayon, qoida yoki axborot tushuntiriladi. Tavsifiy matn orqali predmet, hodisa yoki jarayonning belgilari yoritilsa, argumentativ matnning asosiy vazifasi muayyan qarash yoki fikrning asoslanganligini dalillar orqali ko‘rsatishdan iborat bo‘ladi.

Hozirgi ona tili o‘qitish metodikasida o‘quvchini faqat tayyor ma’lumotni o‘zlashtiruvchi emas, balki mustaqil fikr yurita oladigan, turli vaziyatlarga munosabat bildira oladigan faol subyekt sifatida shakllantirishga alohida e’tibor qaratilmoqda. Shu sababli, darslik va o‘quv materiallarida matnlar hamda lug‘atlar bilan ishlash, mazmunni tahlil qilish, fikrni erkin ifodalash va xulosa chiqarishga yo‘naltirilgan mashq hamda topshiriqlar salmog‘i ortib bormoqda.

Yangi avlod darsliklari ham aynan shu yondashuv asosida yaratilmoqda. Ular an’anaviy ta’lim mazmunini zamonaviy talablar bilan uyg‘unlashtirish, xalqaro ilg‘or tajribalarni hisobga olish va milliy ta’lim modelining kuchli jihatlarini saqlab qolish asosida ishlab chiqilgan. Bunday darsliklarda o‘quvchilarning o‘qib tushunish, mustaqil ishlash, tahlil qilish, taqqoslash va fikr bildirish ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladigan topshiriqlar tizimi ustuvor o‘rin egallaydi. So‘nggi yillarda yaratilgan ona tili darsliklarida ham ana shu tamoyil izchil ko‘zga tashlanadi.

Yangi avlod darsliklarini yaratishda avvalgi nashrlarning samarali jihatlari saqlab qolingan holda, ularning mazmuni va tuzilishiga zamonaviy pedagogik talablar asosida yangicha yondashilgan. Xususan, sinflar kesimida sof nazariy ma’lumotlarga ajratilgan vaqt ma’lum darajada qisqartirilib, uning o‘rniga o‘quvchilarning dunyoqarashini kengaytirish, tahliliy fikrlashini rivojlantirish va lug‘at boyligini oshirishga xizmat qiladigan topshiriqlarga ko‘proq e’tibor qaratilgan. Shu maqsadda darsliklarga “Matn ustida ishlash” turkumidagi mavzular kiritilgan, shuningdek, o‘quvchilar uchun imlo va izohli lug‘atlar ham muntazam tarzda berib borilgan.

Jumladan, umumiy o‘rta ta’lim maktablari uchun 2020-yilda N.Mahmudov, A.Sobirov, Sh.Sattarov, Sh.Toshmirzayeva hamda D.Mannopova muallifligida yaratilgan 5-sinf ona tili darsligida matn va lug‘at bilan ishlashga alohida urg‘u qaratilgan. Mazkur darslikda matnni diqqat bilan o‘qish, uning mazmunini anglash, tahlil qilish va o‘quvchining o‘z munosabatini mustaqil bayon etishi muhim metodik yo‘nalish sifatida belgilangan.

Ona tili faniga oid o‘quv dasturlari ham bevosita o‘quvchilarda matn yaratish ko‘nikmalarini shakllantirish va ularni izchil rivojlanti-

rishga qaratilgan. Bunda grammatik mavzularni o‘zlashtirish, mantiqiy fikrlashni rivojlantirish, bilim doirasini kengaytirish hamda nutqiy faoliyatni takomillashtirish bir-biri bilan uzviy bog‘liq holda olib boriladi. Aynan shu jarayonda nazariya va amaliyot uyg‘unligi ta’minlanadi: o‘quvchi egallagan grammatik bilimlarini amaliy nutq faoliyatida qo‘llashni o‘rganadi, matn yaratish va matnni tahlil qilish orqali o‘z malakasini mustahkamlaydi. Shu bois, darslik mualliflari matn bilan ishlash masalasini markaziy metodik yo‘nalishlardan biri sifatida talqin etganlar.

Matn quyidagi qismlardan tashkil topadi:

Matnning kirish qismi o‘quvchini mavzuga jalb etishi, uning diqqatini asosiy masalaga qaratishi hamda butun bayon mazmunining umumiy yo‘nalishi va dolzarbligini ochib berishi lozim. Aynan shu qismda matnning nima haqida ekani, nega muhimligi va keyingi fikrlar qaysi yo‘nalishda rivojlanishi anglashiladi.

Matnning asosiy qismi esa mavzuning mazmun-mohiyatini to‘liq yoritishga xizmat qiladi. Unda nazariy qarashlar, dolzarblikni asoslovchi dalil va faktlar, muallifning asosiy fikrlari, tahlillari hamda mulohazalari izchil bayon etiladi. Mazkur qism matnning eng muhim tarkibiy bo‘lagi bo‘lib, unda asosiy g‘oya batafsil ochib beriladi.

Xulosa qismida esa asosiy qismda ilgari surilgan fikrlar umumlashtiriladi, bayon etilgan muammolar yuzasidan yakuniy xulosalar chiqariladi hamda zarur bo‘lsa, ularning yechimi bo‘yicha taklif va tavsiyalar keltiriladi [10].

Matn yasalishi – bu faqat grammatik birliklarni ketma-ket joylashtirish emas, balki murakkab kognitiv, psixologik va ijtimoiy jarayon bo‘lib, unda muallifning kommunikativ niyati, bilim darajasi va til vositalaridan foydalanish malakasi muhim rol o‘ynaydi. Ayniqsa, ta’lim jarayonida o‘quvchilarning matn yaratish kompetensiyasini rivojlantirish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

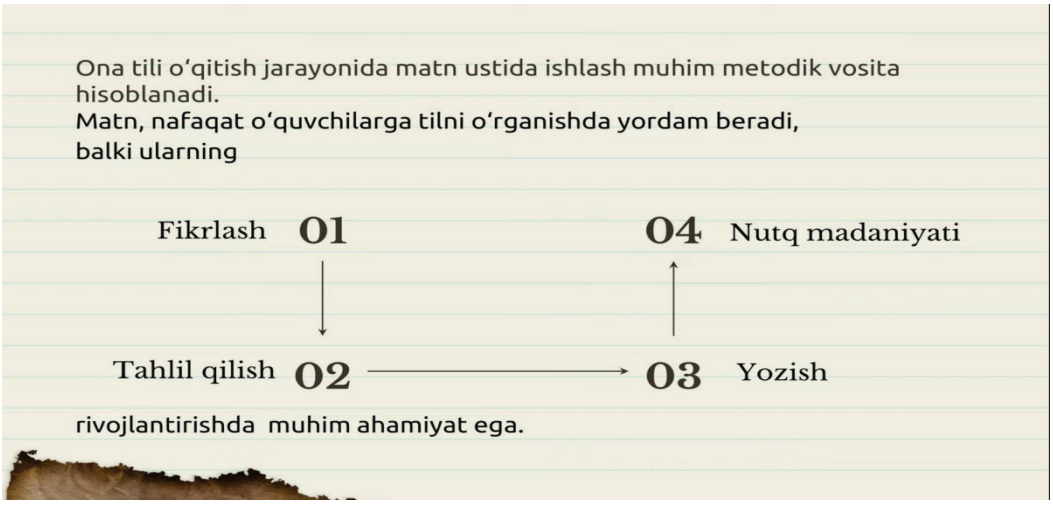
Matn yasalishi quyidagi ilmiy metodlarga asoslanadi:

Deskriptiv metod– matn yasalishining nazariy asoslarini tavsiflashda;

Diskursiv tahlil– matnning kommunikativ va ijtimoiy xususiyatlarini aniqlashda;

Kognitiv yondashuv– matn yaratish jarayonining tafakkur bilan bog‘liqligini o‘rganishda;

Qiyosiy metod– turli nazariy qarashlarni solishtirishda.

1-rasm. Matn ustida ishlash metodikasi.

Matn ustida ishlash metodikasi o‘quvchilarda matnni anglash, tahlil etish, mazmunini izchil ifodalash va umumlashtirish ko‘nikmalarini shakllantirishga qaratilgan pedagogik jarayondir. Mazkur metodika orqali o‘quvchilar

matn mazmunini chuqurroq tushunish, undagi asosiy va yordamchi fikrlarni ajratish, til birliklarining o‘zaro bog‘lanishini anglash imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Shuningdek, bu jarayonda grammatik va uslubiy me’yorlarni o‘zlashtirish, so‘z hamda gaplarning matn tarkibidagi vazifasini tushunish ham ta’minlanadi. Matn bilan ishlash faqat tilni o‘rganish vositasi bo‘lib qolmay, balki o‘quvchilarning madaniy, tarixiy va adabiy bilim doirasini kengaytirishga ham xizmat qiladi.

Matn tanlashga qo‘yiladigan metodik talablar. Boshlang‘ich sinflarda matn tanlash muayyan pedagogik va metodik mezonlarga asoslanishi zarur. Eng avvalo, matn o‘quvchilarning yosh xususiyatlariga mos kelishi kerak. Bundan tashqari, matnning mazmuni sodda va tushunarli bo‘lishi, undagi yangi so‘zlar miqdori me’yorida berilishi muhimdir.

Shuningdek, matnning hayotiyligi va qiziqarli bo‘lishi o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishini oshiradi. Janr jihatidan turli matnlardan foydalanish esa o‘quvchilarning dunyoqarashini kengaytiradi va nutqiy faoliyatini rivojlantiradi.

Boshlang‘ich sinflarda matn ustida ishlash muayyan psixologik, pedagogik va metodik talablarga asoslanishi lozim. O‘qituvchi matn tanlashda quyidagi mezonlarga rioya qilishi zarur:

Yosh xususiyatlariga moslik. Pedagogik nuqtayi nazardan matn o‘quvchilarning til materialini amaliy o‘zlashtirishiga xizmat qiladigan muhim didaktik vosita hisoblanadi. Ayniqsa, boshlang‘ich sinf ona tili darslarida matn bilan ishlash o‘quvchilarning nutqiy kompetensiyasini shakllantirish va rivojlantirishda alohida ahamiyat kasb etadi. Shu sababli, tanlanadigan matnlarning mazmuni, tuzilishi va hajmi 7-10 yoshli o‘quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlariga, idrok etish imkoniyatlariga mos bo‘lishi zarur.

Tushunarlilik va lug‘at boyligi. Matn ustida ishlash jarayonida o‘quvchilar uning mazmunini anglash, asosiy fikrni ajratish, voqealar o‘rtasidagi bog‘lanishni tushunish orqali tahliliy va tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantiradilar. Bu jarayon ularning mantiqiy tafakkurini kengaytiradi, mustaqil fikr yuritish va xulosa chiqarish qobiliyatini mustahkamlaydi. Shu bois, matn didaktik talablar asosida tanlanishi, undagi leksik va grammatik murakkablik me’yoridan oshmasligi, yangi so‘zlar esa o‘quvchilar imkoniyatiga mos va cheklangan miqdorda berilishi lozim.

Hayotiylik va qiziqarlilik. Dars samaradorligi ko‘p jihatdan uning mazmunan hayotga yaqinligi va o‘quvchi uchun qiziqarli tashkil etilishiga bog‘liq. Ta’lim jarayonida o‘qituvchi va o‘quvchi faoliyatining ijodiy uyg‘unligi darsni jonlantiradi, o‘quvchilarni faol ishtirok etishga undaydi. Shu nuqtayi nazardan tanlanadigan matnlar o‘quvchilarning kundalik hayotiy tajribasiga yaqin, ular uchun tushunarli va qiziq mazmunga ega bo‘lishi kerak. Bunday yondashuv o‘quvchilarda matnga nisbatan qiziqish uyg‘otadi, fikr almashish, o‘qiganlari haqida gapirish va o‘z munosabatini bildirishga imkon yaratadi.

Janriy rang-baranglik. Boshlang‘ich sinf darsliklarida beriladigan matnlarning janr jihatidan xilma-xil bo‘lishi ham muhim metodik talab sanaladi. Har bir mavzu uchun tanlanadigan matnlarning badiiy va mazmuniy mukammalligi, o‘quvchilarning yosh xususiyatlari va bilim darajasiga mosligi alohida e’tiborda bo‘lishi lozim. Hikoya, ertak, she’r kabi badiiy janrlar bilan bir qatorda ilmiy-ommabop va axborot matnlarga ham o‘rin berilishi o‘quvchilarning dunyoqarashini kengaytiradi, ularni turli uslub va mazmundagi matnlarni qabul qilishga tayyorlaydi. Shu bilan birga, o‘quvchilar egallayotgan bilim, ko‘nikma va malakalarning kelgusidagi hayoti uchun zarurligini anglab ye-

tishlari ham ta'limning muhim natijalaridan biri hisoblanadi [1].

Ilmiy manbalarda matn bilan ishlash jarayoni to'rtta asosiy bosqichga bo'linadi:

1. **Matn bilan tanishtirish:** Sarlavha va rasmlar asosida dastlabki tushunchalar berish, qiziqish uyg'otish. Bu bosqichda o'quvchida matnga nisbatan tanishish va unga moslashish hissi uyg'onadi.

2. O'qish va tushunish: Matnni ovozli yoki ichda o'qish, notanish so'zlar ustida ishlash, mazmunni aniqlash. Bu bosqichda o'quvchi matnni his qiladi va uning holatini qabul qilib, shu holatga tushadi.

3. Tahlil qilish: Asosiy g'oya, voqealar ketma-ketligi va qahramonlar xatti-harakatini muhokama qilish. Matn xarakteristikasiga nisbatan fikrlarini bayon qiladi va qahramonlarni chuqur tahlil qiladi.

loqot, kreativ fikrlash va tanqidiy tahlil qilish ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Ushbu metodologiya bolalarning har tomonlama rivojlanishiga qaratilgan bo'lib, quyidagi asosiy kompetensiyalarni o'z ichiga qamrab oladi:

1. Kollaboratsiya;
2. Kommunikatsiya;
3. Kreativ (ijodiy) fikrlash;
4. Kritik (tanqidiy) fikrlash[1].

Shu bilan birga, xalqaro PIRLS tadqiqotlari talablari asosida o'quvchilarda matndan axborotni ajratib olish, xulosa chiqarish va mazmunni baholash kabi ko'nikmalarni rivojlantirish muhim hisoblanadi. Bu esa matn ustida ishlash metodikasini yanada takomillashtirish zaruratini yuzaga keltiradi.

O'quvchilarning o'qish savodxonligi ko'rsatkichlarini **30-40%** ga oshirish imkonini be-

2-rasm. Zamonaviy yondashuvlar va samaradorlik ko'rsatkichlari.

4. Mustahkamlash va ijodiy faoliyat: Matn asosida hikoya, insho yozish yoki matnni davom ettirish kabi ijodiy topshiriqlarni bajarish. Matn o'rganilib, uning mazmuni va mohiyati yoritilgandan so'ng, unga mos ravishda hikoya tuzib matnni yanadamustahkamlab olishga yordamchi vazifasini bajaradi.

Bugungi kunda ta'lim jarayonida 4K modeli asosida ishlash keng qo'llanilmoqda. Ushbu model o'quvchilarda hamkorlik, muradi. O'qish savodxonligini rivojlantirishda matn ustida ishlashning to'g'ri yo'lga qo'yilishi o'quvchilarning fikrlash madaniyatini shakllantiradi. O'qituvchi matnni tanlashda o'quvchining yosh, qiziqish va tajriba darajasini inobatga olishi kerak. Shuningdek, xalqaro **PIRLS** tadqiqotlari talablari asosida matndan axborotni topish, oddiy xulosalar chiqarish,

[1] 4K metodi (Kollabratsiya, kommunikatsiya, kreativ fikrlash, kritik fikrlash)

g‘oyalarni integratsiyalash va matn mazmunini baholash ko‘nikmalarini shakllantirish metodik zaruratga aylangan[2].

Boshlang‘ich sinflarda matn ustida ishlash metodikasi masalasi pedagogika va metodika fanida keng o‘rganilgan yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Ushbu muammo bo‘yicha olib borilgan ilmiy tadqiqotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, matn bilan ishlash o‘quvchilarning nutqiy rivoji, tafakkuri va o‘qish savodxonligini shakllantirishda muhim vosita sifatida qaraladi.

O‘zbek olimlaridan T.Ziyodova ona tili o‘qitish metodikasida matn ustida ishlashni o‘quvchilar nutqini rivojlantirishning asosiy omili sifatida baholaydi. Muallifning fikricha, matn bilan ishlash jarayonida o‘quvchilarda o‘qish, tushunish va qayta ifodalash ko‘nikmalari izchil shakllanadi [6]. Bu yondashuv matnni faqat o‘qish materiali sifatida emas, balki ko‘p funksiyali didaktik vosita sifatida talqin etishga asos bo‘ladi.

A.G‘ulomov va J.Yo‘ldoshev pedagogik jarayonni tashkil etishda o‘quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlarini hisobga olish zarurligini ta’kidlaydi. Ularning fikricha, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida obrazli tafakkur ustun bo‘lgani sababli matnlar sodda, tushunarli va hayotiy bo‘lishi lozim [3]. Ushbu qarash matn tanlash mezonlarini belgilashda muhim metodik asos bo‘lib xizmat qiladi.

N.A.Muslimov zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘llash orqali matn ustida ishlash samaradorligini oshirish mumkinligini asoslab beradi. U interfaolmetodlarning o‘quvchilar faolligini oshirishdagi ahamiyatini alohida ta’kidlaydi [8]. Xususan, “Klaster”, “Aqliy hujum”, “Insert” kabi metodlar o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirishga xizmat qiladi.

R.Safarova boshlang‘ich ta’lim metodikasida matn ustida ishlashni tizimli tashkil etish zarurligini qayd etadi. Uning fikricha, matn ustida ishlash bosqichma-bosqich amalga oshirilishi, ya’ni tayyorgarlik, o‘qish va tahlil bosqichlarini o‘z ichiga olishi lozim [12]. Bu yondashuv dars samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, ayrim tadqiqotchilar matn ustida ishlash jarayonining tarbiyaviy ahamiyatiga alohida e’tibor qaratadi. Ularning fikricha, to‘g‘ri tanlangan matnlar o‘quvchilarda ma’naviy-axloqiy sifatlarni shakllantirishga xizmat qiladi.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, mavjud ilmiy manbalarda matn ustida ishlashning nazariy asoslari yetarlicha yoritilgan bo‘lsa-da, ularni amaliyotga joriy etishda ayrim muammolar saqlanib qolmoqda. Xususan, interfaol metodlardan yetarli darajada foydalanilmasligi, differensial yondashuvning sustligi va matn tanlash mezonlarining to‘liq hisobga olinmasligi kuzatiladi.

Shu bois ham, boshlang‘ich sinflarda matn ustida ishlash metodikasini takomillashtirish, zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida boyitish va amaliyotga keng joriy etish dolzarb ilmiy muammo sifatida namoyon bo‘ladi.

Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich sinflarda matn ustida ishlashni ilmiy asoslangan metodik yondashuvlar asosida tashkil etish o‘quvchilarning o‘qish savodxonligini oshirishda muhim omil hisoblanadi. Mazkur jarayon o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini, nutqiy kompetensiyasini hamda ijodiy faolligini rivojlantirishga xizmat qiladi. O‘qituvchining metodik mahorati va zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish darajasi esa ushbu jarayon samaradorligini belgilaydi.

[2] PIRLS tadqiqotlari

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Rafiyev A., G'ulomova N. Ona tili va adabiyot. –Toshkent: "Sharq", 2010.
2. Adizova N.B. va boshqalar. Ona tili o'qitish metodikasi. – Buxoro: 2020. 308-322-b.
3. G'ulomov A., Yo'ldoshev J. Pedagogika. – Toshkent: Fan, 2018. – 320 b.
4. Johnson D.W., Johnson R.T. Active Learning Methods. – New York: Routledge, 2014. – 304 p.
5. Qosimova K., Matchonov S., G'ulomova X., Yo'ldosheva Sh., Sariyev Sh. Ona tili o'qitish metodikasi.–Toshkent: 2024.151-b.
6. Ziyodova T. Ona tili o'qitish metodikasi. –Toshkent: O'qituvchi, 2020. – 256 b.
7. Majidova S.S. Boshlang'ich sinf ona tili darslarida matn ustida ishlashning o'ziga xos jihatlari. IQRO INDEXING. 2026.300-305-b.
8. Muslimov N.A. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Innovatsiya, 2019. – 280 b.
9. Olimova D.B. Boshlang'ich sinf o'qish savodxonligi darslarida matn ustida ishlash orqali o'quvchilarni kreativ fikrlashga o'rgatish. Science Shine. 2025. 158-162-b.
10. Husanboyeva Q., Hazratqulov M., Jamoldinova Sh. Boshlang'ich sinflarda adabiyot o'qitish metodikasi. –Toshkent: 2020.
11. Pedagogika nazariyasi va tarixi.–Toshkent: 2018.
12. Safarova R. Boshlang'ich ta'lim metodikasi. – Toshkent: Tafakkur, 2021. – 240 b.
13. To'xliyev B. Tafakkur va ta'lim. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2017. – 198 b.
14. Turg'unova X.X. O'qish savodxonligi darslarida matn ustida ishlash yo'llari. Inter education & global study. 2025.204-210-b.